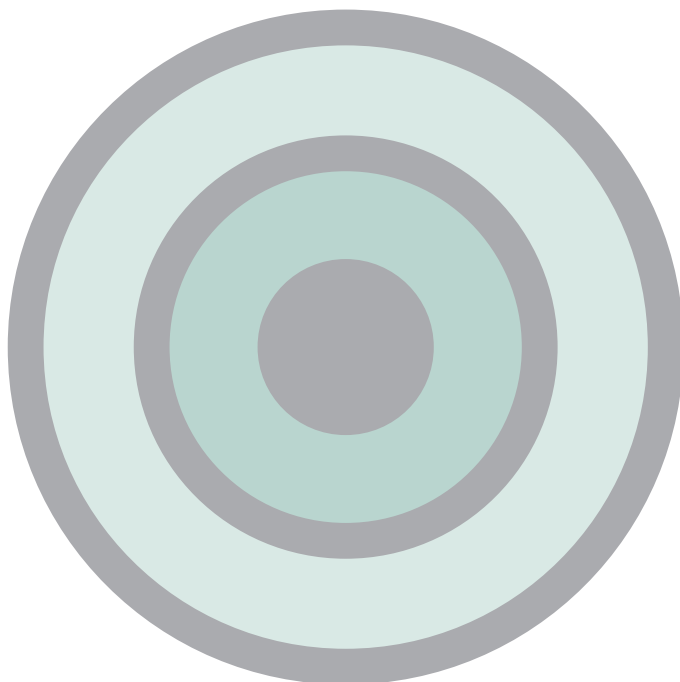

ANALYSERAR

2005:1

Råd att umgås

– en analys av umgängesavdrag inom underhållsstödet

Försäkringskassan

Utgivare	Enheten för barn och familj
Uppllysningar	Petter Grönwall Telefon 08-786 93 66 petter.gronwall@forsakringskassan.se
Beställning	E-post: forsakringskassan@ontime.se Telefon: 08-556 799 29, On Time Internet: www.forsakringskassan.se
Tryck	AB Danagårds Grafiska, 2005

Förord

En fjärdedel av alla barn har föräldrar som inte bor tillsammans. Även om de flesta av barnen bor hos endast en av föräldrarna efter separationen har många ett omfattande vardagsumgänge med den andra föräldern.

Umgången med barnen efter en separation påverkas ofta av föräldrarnas ekonomi. Därför har den förälder som barnet inte bor hos en möjlighet att göra umgängesavdrag från sin underhållsskyldighet när de umgås med sina barn. Avdrag kan göras såväl för civilrättsliga underhåll som för det statliga underhållsstödet.

I denna rapport studeras hur umgängesavdrag används inom underhållsstödet. Uppgifterna har tidigare inte sammanställts på detta sätt och rapporten tillför ny kunskap om hur föräldrar använder rätten till umgängesavdrag. Rapporten är skriven av Petter Grönwall på enheten för barn och familj.

Ann Eva Askensten
Chef för enheten för barn och familj

Innehåll

Sammanfattning	7
Inledning	10
Metod och avgränsningar	11
Bakgrund	13
Underhållsskyldighet.....	13
Reglerna för underhållsstöd.....	13
<i>Förlängt underhållsstöd</i>	14
<i>Bidragsskyldig förälder</i>	14
<i>Anstånd och eftergift</i>	15
Reglerna för umgängesavdrag	15
<i>Umgängesavdraget mer flexibelt idag</i>	17
<i>Handläggning av umgängesavdrag</i>	17
Fakta om underhållsstöd och umgänge.....	18
Resultat	21
Utvecklingen de senaste åren.....	21
Umgängets säsongsvariation.....	22
Avdrag enligt 5-dagars- och 6-dagarsregeln	23
Föräldrar med umgängesavdrag.....	24
<i>De bidragsskyldigas inkomster</i>	26
<i>De bidragsskyldigas skulder</i>	27
<i>Storleken på umgängesavdragen</i>	27
<i>Umgängesföräldrarnas antal barn</i>	28
Slutsatser och diskussion	31
Ekonomins betydelse för umgänget	31
Föräldrars motiv att inte göra umgängesavdrag	32
Kan ändrade regler öka umgängesavdragen?	33
Barnets rätt till umgänge kan ytterligare stärkas.....	34
Litteraturförteckning	37

Sammanfattning

Det senaste decenniet har umgänget mellan barn och umgängesföräldrar ökat. Andelen barn som träffar föräldern minst en gång per vecka har ökat från 27 procent till 40 procent från början av 1990-talet till början av 2000-talet. För umgängesföräldrar finns det en möjlighet att göra avdrag på det underhåll de betalar för sitt barn. Det kan de göra om umgänget varar minst fem sammanhängande dygn eller sex olika dygn en kalendermånad. Umgängesavdraget innebär en omfördelning mellan föräldrarna. Avdragsbeloppet dras från boföräldrarnas underhållsstöd. Reglerna om umgängesavdrag är inskrivna både i föräldrabalken och i lagen om underhållsstöd.

Syftet med den här rapporten är att visa i vilken omfattning bidragskyldiga föräldrar som återbetalar underhållsstöd gör umgängesavdrag på sitt återbetalningsbelopp. Rapporten bygger på registerdata om umgängesavdrag från åren 1997, 2002 och 2003. Uppgifter om de föräldrar som gjorde avdrag år 2003 har tagits ur Riksförsäkringsverkets register för att få större kunskap om vilka föräldrar som nyttjar möjligheten att göra umgängesavdrag. Umgängesavdragen speglar inte barns verkliga umgänge med sina föräldrar. Medan umgänget mellan barn och umgängesföräldrar ökar så görs avdrag för umgänge i liten utsträckning.

År 2003 gjorde 8 800 föräldrar minst ett umgängesavdrag för 13 900 barn. Det betyder att bara sex procent av de föräldrar som hade möjlighet att göra avdrag gjorde det någon gång under året. Värdet av umgängesavdragen som gjordes under 2003 uppgick till nästan 11 miljoner kronor. Omfattningen av föräldrar inom underhållsstöds-systemet som gör umgängesavdrag har minskat sedan 1997.

Föräldrar gör umgängesavdrag enligt ett tydligt säsongsmönster. De flesta avdrag görs under sommarmånaderna och i december. Det visar att det är svårt att nå upp till ett tillräckligt vardagsumgänge övriga månader för att kunna göra avdrag. Införandet av 6-dagarsregeln 1998

var tänkt att underlätta för föräldrar och barn att träffas ofta och i vardagsituationer. Med facit i hand går det att konstatera att effekten av regelförändringen mer eller mindre uteblivit. Bara en femtedel av alla umgängesavdrag 2003 gjordes enligt 6-dagarsregeln.

Rapporten visar att föräldrar med relativt bra inkomster oftare gör avdrag jämfört med föräldrar som tjänar sämre. Det kan bero på att föräldrar med dålig ekonomi inte har råd att träffa sina barn. Samtidigt går det att konstatera att många umgängesavdrag görs av kvinnor och att de ofta har låga inkomster. Mammorna hittar, trots dålig ekonomi, sätt att träffa barnen. Här kan könsroller och förväntningar på vad en mamma och en pappa ska göra och vara för sina barn spela en stor roll. Även om attityder och förväntningar på föräldraskapet är på väg att ändras har en pappa idag inte samma förväntningar på sig att vara närvarande för sina barn som en mamma har.

Ekonomi förefaller ha stor betydelse för hur mycket föräldrar kan umgås med sina barn. Det viktiga är föräldrarnas totala ekonomi snarare än de umgängesavdrag föräldern gör. Avdragen handlar i normalfallet om relativt små belopp, som inte är avgörande för om föräldern ska kunna träffa sitt barn.

Det finns mer att göra från samhällets sida för att stimulera ett ökat umgänge. Trots mer flexibla regler för att underlätta för föräldrar att göra umgängesavdrag görs fortfarande avdrag i liten skala. Vardagsumgänget stimuleras inte tillräckligt med dagens regler. Parallellt med de regeländringar som är på gång behöver samhället också gå ut med tydlig information till föräldrar om deras rättigheter på det här området.

En ökning av umgängesavdragen skulle i sin tur leda till mer administration för Försäkringskassan. Även om det mesta av handläggning och utskick av brev sker maskinellt innebär varje ärende en handläggningskostnad. Om det blir fler ärenden om umgängesavdrag skulle det leda till en minskad handläggningskostnad per ärende.

Samtidigt tycks samhällets möjlighet att genom reglerna för umgängesavdraget stimulera till ökat umgänge vara starkt begränsad. Andra faktorer spelar större roll för att föräldrar i högre utsträckning ska umgås med sina barn. Effektivare sätt att stimulera ett ökat umgänge

kan vara att arbeta med attityder till föräldraskap och umgänge. Kommunerna har också en viktig funktion när det gäller att ge stöd åt föräldrar och barn som saknar ekonomiska förutsättningar att träffas.

Försäkringskassan avser att följa upp den här rapporten med en kvalitativ studie om vad föräldrar upplever som hinder för ett mer omfattande umgänge.

Inledning

Föräldrarollen ser annorlunda ut idag än vad den gjorde för några decennier sedan. Utvecklingen går mer och mer mot ökad jämställdhet. Det gör att det inte är självklart att pappan vid en separation ska vara en perifer person, någon som försvinner ur barnens liv.¹ Tendensen är istället att barnet och den förälder som barnet inte bor tillsammans med umgås mer och mer. För att underlätta detta umgänge behövs det lagstiftning och konventioner som står på barnets sida. FN:s barnkonvention tar fasta på barnens rätt till båda sina föräldrar.

”Konventionsstaterna skall respektera rätten för det barn som är skilt från den ena av eller båda föräldrarna att regelbundet upprätthålla ett personligt förhållande till och direkt kontakt med båda föräldrarna, utom då detta strider mot barnets bästa.”²

Artikel 9 innehåller i och för sig ingen annan skyldighet än att staterna ska *respektera* barnets rätt till regelbunden kontakt med föräldrarna. Men av Barnkonventionens allmänna principer bör man lägga till att staterna också har en skyldighet att *underlätta* kontakten.³

Möjligheten för en umgängesförälder att göra avdrag på underhållet för umgänget med sitt barn kan sägas ligga i linje med artikel 9 i barnkonventionen. Rätten till umgängesavdrag är reglerat i föräldrabalken och gäller både när en förälder betalar underhållsbidrag direkt till den andre föräldern eller det vuxna barnet och när underhållsstöd betalas via Försäkringskassan.

Syftet med den här rapporten är att visa i vilken omfattning bidragskyldiga föräldrar som återbetalar underhållsstöd gör umgängesavdrag på sitt återbetalningsbelopp. I rapporten analyseras mönster för um-

---

¹ Gunnar och Bente Öberg, *Vuxna skilsmässobarn berättar*, 2002.

² FN:s konvention om barnets rättigheter, artikel 9, punkt 3.

³ Barnkommitténs slutbetänkande, SOU 1997:116 s. 230 f.

gängesavdragen för olika grupper av bidragsskyldiga utifrån bland annat ekonomiska aspekter, kön, ålder och antal barn. Målet är att öka kunskapen om hur umgängesavdrag används. Därmed kommer rapporten kunna ligga till grund för framtida förbättringar av reglerna kring umgängesavdrag.

Metod och avgränsningar

Rapporten bygger på registerdata. Uppgifter om alla umgängesavdrag som gjordes av bidragsskyldiga föräldrar inom underhållsstödssystemet under åren 1997, 2002 och 2003 har tagits ut ur Riksförsäkringsverkets datasystem. Uppgifter om de bidragsskyldiga föräldrar som beviljades avdrag under 2003 har också tagits ut ur datasystemet. Detta för att få en större kunskap om vilka grupper som nyttjar möjligheten till umgängesavdrag och vilka grupper som inte gör det.

Den här rapporten ger långt ifrån en fullständig bild av umgängesföräldrars umgänge med sina barn. Säkert är att många bidragsskyldiga föräldrar inom underhållsstödssystemet umgås med sina barn utan att begära umgängesavdrag. Det kan ha flera orsaker. För det första har inte alla bidragsskyldiga rätt till umgängesavdrag. Dels eftersom det krävs ett återbetalningsbelopp för att kunna göra avdrag, och dels eftersom det krävs ett relativt omfattande umgänge för att göra avdrag (mer om det i kapitlet om reglerna för umgängesavdrag). Andra föräldrar känner kanske inte till rätten till avdrag. En annan orsak kan vara att man vill undvika konflikt med boföräldern eller att man anser avdraget för litet att anstränga sig för. Vissa föräldrar inom underhållsstödssystemet sköter kanske umgängesavdragen sinsemellan, utan att gå via Försäkringskassan.

En annan stor grupp föräldrar vars umgänge inte inkluderas i den här rapporten är de som betalar underhållet direkt till den andra föräldern eller det vuxna barnet. Om de betalar mindre än 1 173 kronor kan boföräldern få mellanskillnaden utbetald av Försäkringskassan som utfyllnadsbidrag, men själva umgängesavdraget sköter föräldrarna själva. Andra föräldrar löser underhållet genom att komma överens om ett underhållsbidrag enligt föräldrabalkens regler. Då gäller samma regler för umgängesavdrag som när underhållsstöd betalas ut. Men

eftersom föräldrarna sköter underhållet och avdraget själva finns det ingen statistik över dessa avdrag.

Bakgrund

Det här kapitlet börjar med en kortfattad genomgång av underhållsskyldighet och reglerna för underhållsstöd. Därefter kommer en beskrivning av umgängesavdrag och hur reglerna har förändrats över tid. Kapitlet avslutas med översiktlig statistik om underhållsstöd och umgänge.

Underhållsskyldighet

Föräldrar är underhållsskyldiga för sina barn fram till barnets artonårsdag. Om barnet går i skola därefter är föräldrarna också underhållsskyldiga under skoltiden, dock som längst till den dag barnet fyller 21 år. Föräldrarna ska bidra till underhållet åt barnet ”efter vad som är skäligt med hänsyn till barnets behov och föräldrarnas samlade förmåga”⁴.

Om föräldrarna separerar kan de fastställa ett underhållsbidrag som den förälder som inte bor med barnet, den bidragsskyldige föräldern, ska betala. Underhållsbidraget kan fastställas antingen genom dom eller avtal. Genom att betala underhållsbidraget fullgör den bidragsskyldige föräldern sin underhållsskyldighet.

I de fall föräldrarna inte kan komma överens eller den bidragsskyldige föräldern inte har råd att betala underhållsbidrag kan boföräldern vända sig till Försäkringskassan och ansöka om underhållsstöd.

Reglerna för underhållsstöd

Underhållsstöd är ett statligt bidrag som betalas ut av Försäkringskassan till barn vars föräldrar inte bor tillsammans. Genom stödet garan-

---

⁴ Föräldrabalken kap. 7, 1§.

terar samhället att barnet får halva sitt försörjningsbehov täckt när barnet inte får något underhåll från den bidragsskyldiga föräldern.

Underhållsstöd kan betalas ut om:

- den förälder som ska betala underhåll inte gör det
- föräldern betalar ett underhåll som är lägre än 1 173 kronor per barn och månad
- faderskapet inte är fastställt
- barnet bor växelvis hos båda föräldrarna
- barnet är adopterat av endast en person.

Underhållsstöd betalas ut till den förälder som barnet bor och är folkbokfört hos eller till båda föräldrarna om barnet bor hos dem växelvis. Föräldern måste också vara vårdnadshavare för barnet, antingen tillsammans med den andre föräldern eller ensam. Vid växelvis boende behöver bara en av föräldrarna vara vårdnadshavare för barnet.

Storleken på underhållsstödet är maximalt 1 173 kr per månad och barn, eller 586 kr per förälder om barnet bor hos föräldrarna växelvis.

Förlängt underhållsstöd

Om barnet fyllt 18 år och går i skolan kan barnet ha rätt till förlängt underhållsstöd. Underhållsstödet betalas då ut direkt till barnet.

Bidragsskyldig förälder

Den förälder som barnet inte bor hos är bidragsskyldig. Om den bidragsskyldige av någon anledning inte betalar direkt till boföräldern betalar Försäkringskassan det fulla underhållsstödet till boföräldern och den bidragsskyldige blir återbetalningsskyldig till Försäkringskassan. En bidragsskyldig förälder ska inte betala tillbaka mera än vad Försäkringskassan har betalat ut. Hur mycket som ska betalas tillbaka fastställs av Försäkringskassan med ledning av bland annat inkomster och förmögenhet från den senaste taxeringen och det antal barn han eller hon ska försörja. Vid beräkningen av återbetalningsbeloppet får den bidragsskyldige förbehålla sig 72 000 kronor som räknas bort från den sammanräknade årsinkomsten.

Anstånd och eftergift

En bidragsskyldig som anser att han eller hon inte kan betala det fastställda beloppet kan ansöka om anstånd med betalningen hos Försäkringskassan. Om anstånd beviljas uppstår en skuld som ska betalas när anståndstiden är slut. Om det föreligger synnerliga skäl får Försäkringskassan efterge den bidragsskyldiges skuld. Om den bidragsskyldige inte betalar återbetalningsbeloppet och inte har beviljats anstånd med betalningen är Försäkringskassan skyldig att överlämna fordran till kronofogdemyndigheten för indrivning.

Reglerna för umgängesavdrag

Rätten för en bidragsskyldig förälder att göra umgängesavdrag har funnits i cirka 25 år. En förälder som inte bor tillsammans med sitt barn kan, förutom att betala underhåll, bidra direkt till barnets försörjning genom att ha barnet hos sig under kortare eller längre perioder. När barnet vistas hos en bidragsskyldig förälder har den föräldern vissa kostnader för barnet samtidigt som boföräldern har minskade kostnader för barnet.

En förälder som har haft barnet hos sig under en sammanhängande tid av minst fem hela dygn eller i minst sex hela dygn under en kalendermånad får göra umgängesavdrag. För varje helt dygn av barnets vistelse är avdraget $1/40$ av det månatliga underhållsbidraget eller återbetalningsbeloppet.⁵ Vid dygnsberäkningen räknas enbart hela dygn. Därför räknas inte de dagar som barnen hämtas och lämnas av umgängesföräldern.

Exempel 1: Rikard har vid tre olika tillfällen sin dotter hemma i sammanlagt 7 hela dygn under december. Hans återbetalningsbelopp till Försäkringskassan uppgår normalt till 1 173 kronor per månad. Umgängesavdraget blir därför 29 kronor per dygn ($1\ 173/40 = 29$). Totalt får Rikard ett avdrag på 203 kronor (7×29). Boföräldrarnas kommande underhållsstöd minskas med motsvarande belopp till 970 kronor ($1\ 173 - 203$).

⁵ Föräldrabalken, 7 kap. 4 § första stycket.

Exempel 2: Katarina har sin dotter hemma över påsklovet i 5 hela dygn i följd. Återbetalningsbeloppet till Försäkringskassan är 600 kronor per månad. Umgängesavdraget blir därför 15 kronor per dygn ($600/40 = 15$). Katarinas umgängesavdrag blir totalt 75 kronor för perioden. Boföräldrarnas kommande underhållsstöd minskar med motsvarande belopp till 1 098 kronor ($1\,173 - 75$).

Föräldrarna har möjlighet att ta hänsyn till umgänget vid fastställandet av underhållsbidraget i ett så kallat *nettoavtal*. Om föräldrarna kommit överens om ett sådant avtal finns det ingen rätt för den bidragsskyldige föräldern att göra umgängesavdrag.

När möjligheten till umgängesavdrag infördes var avsikten att undvika att kontakten med barnet och den bidragsskyldige föräldern skulle försvåras av att föräldern inte hade råd att bekosta barnets vistelse hos sig. Lagstiftaren såg det som ett rättvisekrav att en bidragsskyldig förälder som hade barnet hos sig vissa perioder kunde få en rimlig lättnad av sin bidragsskyldighet. Skälet till att nivån på avdraget blev $1/40$ av det månatliga underhållsbeloppet var att den andre föräldern har vissa kostnader som inte minskar därför att barnet inte bor hos henne/honom under umgängesperioderna.⁶

För att kunna göra ett umgängesavdrag inom underhållsstödet måste den bidragsskyldige ha ett fastställt återbetalningsbelopp. Bidragsskyldiga med så låga inkomster att de inte kan betala något till Försäkringskassan har inte möjlighet att göra avdrag för umgänge. En bidragsskyldig som fått ett återbetalningsbelopp upp till och med 99 kronor per barn och månad behöver inte betala något återbetalningsbelopp. Det gör att bidragsskyldiga med återbetalningsbelopp mellan 0 och 99 kronor per månad inte heller kan göra några umgängesavdrag.

Ett umgängesavdrag inom underhållsstödssystemet innebär att den bidragsskyldiges skuld eller kommande återbetalningsbelopp till Försäkringskassan för underhållsstöd minskar med avdragsbeloppet. Boföräldrarnas kommande underhållsstöd reduceras med motsvarande belopp.⁷

---

⁶ Prop. 1978/79:12.

⁷ 10 § tredje stycket, USL.

Umgängesavdraget mer flexibelt idag

Fram till 1998 kunde en bidragsskyldig förälder bara göra umgängesavdrag om umgänget varat minst fem dygn i sträck. Genom reformen om vårdnad, boende och umgänge⁸ utökades rätten till umgängesavdrag till att gälla även då umgänget varat minst sex hela dygn under en kalendermånad.

Lagstiftaren motiverade den utökade rätten med att ett mer flexibelt system bättre går ihop med den grundläggande principen om barnets bästa. Lagstiftaren noterade att umgängesavdragen med 5-dagarsregeln utnyttjades i relativt liten utsträckning. Införandet av 6-dagarsregeln låg i linje med regeringens uppfattning om vikten av att barnet får träffa föräldern ofta och i vardagssituationer.

Handläggning av umgängesavdrag

Den bidragsskyldige föräldern anmäler umgängesavdrag hos Försäkringskassan. Vistelsetiden ska intygas på anmälan av boföräldern eller det myndiga barnet. Om inte boföräldern intygar vistelsen på anmälan måste Försäkringskassan skicka ett brev till boföräldern och tala om att den bidragsskyldige föräldern begär umgängesavdrag. Boföräldern har då 14 dagar på sig att höra av sig om den bidragsskyldiges uppgifter inte stämmer.

Försäkringskassan fattar ett beslut som skickas ut till båda föräldrarna. Månaden efter beslutet minskar Försäkringskassan boföräldrarnas underhållsstöd och den bidragsskyldige föräldrarnas återbetalningsbelopp eller skuld med avdragsbeloppet. Om föräldrarna inte är överens om vistelsetiden och tvistar om beslutet kan de begära omprövning. Begäran om omprövning ska komma till Försäkringskassan senast två månader efter det att föräldern tagit del av beslutet. Begäran om omprövning leder till vidare utredning för Försäkringskassan. Det finns ett väl utbyggt datorstöd för handläggningen av umgängesavdrag.

---

⁸ Prop. 1997/98:7

Fakta om underhållsstöd och umgänge

Inom underhållsstödssystemet finns drygt hälften av de cirka 500 000 barn (0–17 år) till särlevande föräldrar som finns i Sverige. De bidragsskyldiga är till övervägande del män och boföräldrarna kvinnor.

Tabell 1 Barn, bidragsskyldiga och boföräldrar inom underhållsstödssystemet i december 2003

	Barn 0–21 år	Bidragsskyldig	Boförälder
Flicka/kvinna	154 016	18 900	167 506
Pojke/man	161 109	136 382	25 453
Totalt	315 125	155 282	192 959

Samtliga bidragsskyldiga i tabellen har ett pågående ärende. De har ett fastställt återbetalningsbelopp mellan 0 och 1 173 kronor. Ungefär 30 000 av de bidragsskyldiga i tabellen har ett återbetalningsbelopp som är mellan 0 och 99 kronor. Dessa bidragsskyldiga har inte möjlighet att göra umgängesavdrag. Av de cirka 125 000 bidragsskyldiga som i december 2003 har möjlighet att göra avdrag har 54 procent det maximala återbetalningsbeloppet 1 173 kronor. Övriga 46 procent har ett återbetalningsbelopp mellan 100 kronor och 1 172 kronor.

Det är många olika faktorer som påverkar hur frekvent umgänget mellan barn och umgängesföräldrar är. Möjligheten att göra umgängesavdrag är förmodligen inte den faktor som påverkar umgängesfrekvensen mest. Exempel på andra viktiga faktorer är det geografiska avståndet mellan barn och förälder, umgängesföräldrarnas boendestandard, ekonomiska förutsättningar och kontakten mellan föräldrarna.

Umgänget mellan barn och föräldern som barnet inte bor hos har blivit mer frekvent de senaste åren. Statistiska centralbyråns omfattande enkätundersökningar visar att andelen barn som träffar föräldern minst någon gång per vecka har ökat från 27 procent till 40 procent på knappt ett decennium.

Tabell 2 Umgänge med frånlevande förälder bland barn med icke-sammanboende föräldrar. Procent

Umgängesfrekvens	1992/93	2000/01
Växelvis boende	4	17
Någon gång i veckan	23	23
Varannan vecka	22	22
Någon gång i månaden	12	11
Mer sällan	20	15
Ingen kontakt	9	4
Fader okänd	7	6
Uppgift saknas	4	3
Samtliga	100	100

Källa: SCB, Undersökningen om levnadsförhållen (ULF)

Andelen barn som bor växelvis hos båda föräldrarna har ökat markant mellan de båda mätningarna. Andelen barn som inte har någon kontakt alls med föräldern har blivit mindre. Om man kopplar tabellen till rätten till umgängesavdrag kan man konstatera att det inte är alla i tabellen som har rätt att göra avdrag. Svartalternativen i tabellen går inte att applicera direkt på reglerna för umgängesavdrag, men det går ändå att få en uppfattning av hur stor andel av umgängesföräldrarna som har ett tillräckligt umgänge för att kunna göra avdrag.

De föräldrar som säger sig ha ett växelvis boende ska normalt inte göra umgängesavdrag eftersom ingen av föräldrarna är bidragsskyldig. De fullgör sin underhållsskyldighet genom att ha barnet boende hos sig ungefär halva tiden.

Föräldrarna som uppger att de träffar sina barn varannan vecka skulle vid ett omfattande umgänge kunna komma ifråga för umgängesavdrag. Om umgänget till exempel sträcker sig från torsdag kväll till måndag morgon varannan vecka kan fredag, lördag och söndag räknas som grundande för umgängesavdrag. Det ger sex dygn per månad och rätt att göra avdrag enligt sexdagarsregeln.

Det är framför allt föräldrarna i gruppen som svarat *Någon gång i veckan* som kan komma ifråga för umgängesavdrag. Inte heller alla i den gruppen kan vara säkra på att få göra avdrag. Eftersom man inte får räkna med hämtnings- och lämningsdag kan det vara svårt att nå upp i det antal dagar som krävs för att göra avdrag. En förälder som

till exempel umgås med sitt barn fyra helger på en månad, fredag till söndag, kommer bara upp i fyra hela dygn. Det räcker inte för att få göra avdrag.

Resonemanget ovan visar att det är en relativt liten del av umgängesföräldrarna som kan göra umgängesavdrag. En grov uppskattning är att 20–25 procent har den möjligheten.

Resultat

Utvecklingen de senaste åren

Länge har umgängesavdragen inom underhållsstödssystemet varit svåra att följa, eftersom det har saknats teknisk möjlighet att ta fram statistik. Nu har det skapats tekniska förutsättningar att ta ut uppgifter ur datasystemen och i den här rapporten presenteras resultat på översiktlig nivå för tre år: 1997, 2002 och 2003. Statistiken för 1997 togs fram för att se om införandet av 6-dagarsregeln året därpå hade någon effekt. Det är dock inte tekniskt möjligt att ta fram en totalsumma för umgängesavdragen år 1997. Det går bara att se antalet barn och bidragsskyldiga som gjort umgängesavdrag under året.

Tabell 3   Antalet barn och bidragsskyldiga med umgängesavdrag och umgängesavdrag totalt (tkr) åren 1997, 2002 och 2003

År	Antal barn	Antal bidragsskyldiga	Umgängesavdrag totalt, tkr
1997	15 740	10 160	–
2002	14 230	9 050	10 490
2003	13 860	8 800	10 871

Tabellen visar att antalet barn och bidragsskyldiga som gjort umgängesavdrag har minskat något över åren. Det behöver inte betyda att umgängesavdraget tappat i attraktionskraft eller att umgänget har minskat. En förklaring till minskningen kan vara att antalet barn och bidragsskyldiga med underhållsstöd totalt har minskat sedan ett par år

tillbaka.⁹ Det gör att färre bidragsskyldiga har möjlighet att göra umgängesavdrag.

Sett till alla bidragsskyldiga med möjlighet att göra umgängesavdrag är det bara en liten andel som gör det. År 2002 var det cirka 144 000 bidragsskyldiga som hade ett återbetalningsbelopp som var större än 99 kronor i månaden. Av dem var det alltså drygt 9 000, eller 6 procent, som gjorde minst ett umgängesavdrag under året. Andelen bidragsskyldiga som gjorde umgängesavdrag 2003 ligger också kring 6 procent.

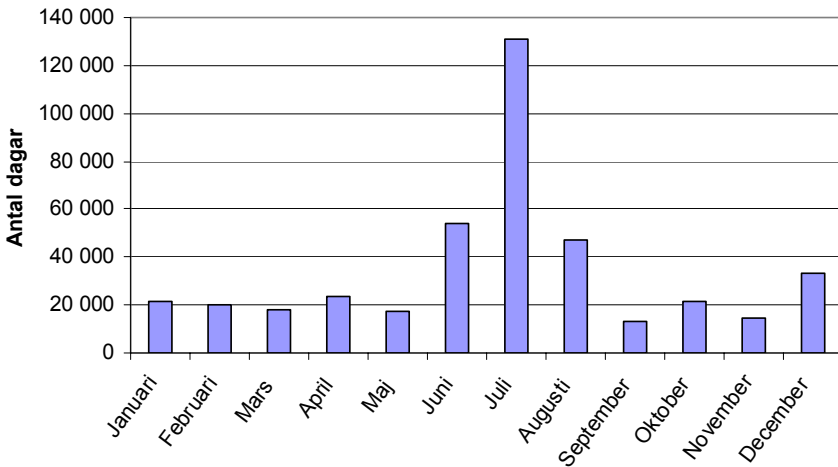
Samtidigt som antalet barn och bidragsskyldiga har minskat över åren har umgängesavdragen i kronor räknat ökat något mellan 2002 och 2003. En förklaring till det är att fler bidragsskyldiga når det maximala återbetalningsbeloppet 1 173 kronor. Återbetalningsbeloppen räknas om en gång per år med ledning av det senaste taxeringsbeslutet. Eftersom inkomsterna i samhället ökar för varje år blir det fler bidragsskyldiga som kan betala högre återbetalningsbelopp. Ju högre återbetalningsbeloppet är, desto större blir umgängesavdraget. Högre umgängesavdrag per bidragsskyldig gör att umgängesavdragsbeloppen ökar, trots att antalet bidragsskyldiga som gör avdrag minskar.

Umgängets säsongsvariation

Under 2003 gjordes umgängesavdrag för 414 900 dagar. Det betyder att varje bidragsskyldig som fick avdrag i genomsnitt gjorde avdrag för 47 dagar under hela året, fördelat på en eller flera perioder och fördelat på ett eller flera barn. Diagrammet nedan visar säsongsvariationen för umgängesavdragen.

---

⁹ Om man utgår från år 2003 så har antalet bidragsskyldiga minskat med 14 procent sedan 1997 och 4 procent sedan 2002.

Diagram 1 Antalet dagar med umgängesavdrag per månad under 2003

Som väntat är det under sommarmånaderna de flesta umgängesavdragen görs. Perioden juni–augusti sker 56 procent av umgängesavdragen. Under sommarsemestern är det enklast att få till ett omfattande umgänge med barnen. I december ökar också umgängesavdragen, vilket förmodligen kan kopplas samman med julhelgerna. September är den månad då umgängesavdragen är som lägst i omfattning.

Avdrag enligt 5-dagars- och 6-dagarsregeln

Förändringen av reglerna för umgängesavdragen som trädde i kraft i oktober 1998 gjordes med barnets bästa för ögonen. Ett mer flexibelt regelsystem skulle kunna leda till ett mer omfattande umgänge mellan barnet och umgängesföräldern. Det skulle bli lättare för barnet att träffa föräldern ofta och i vardagssituationer.

Som vi har sett i tabell 3 så ledde införandet av 6-dagarsregeln inte till någon ökning av bidragsskyldiga som gjorde umgängesavdrag. Tvärtom har antalet minskat något över åren. Att införandet av 6-dagarsregeln inte ökat umgängesavdragen totalt visar också det faktum att av alla dagar med umgängesavdrag under 2003 var det bara en femtedel som gjordes enligt 6-dagarsregeln. Fortfarande görs de allra flesta umgängesavdragen enligt den gamla 5-dagarsregeln.

**Tabell 4   Antal dagar med umgängesavdrag enligt 5-dagars-
respektive 6-dagarsregeln år 2003**

Typ av umgängesavdrag	Antal dagar
5-dagarsregeln	325 100
6-dagarsregeln	89 800
Totalt	414 900

Den ökade flexibiliteten till trots har inte umgängesavdragen ökat i omfattning. Varför det är så diskuteras i rapportens avslutningskapitel.

Föräldrar med umgängesavdrag

En stor majoritet av de bidragsskyldiga föräldrarna inom underhållsstödssystemet är män. Det gör att de allra flesta som gör umgängesavdrag är män. Av de bidragsskyldiga som gjorde umgängesavdrag under 2003 var 19 procent kvinnor. Eftersom endast 11 procent av alla bidragsskyldiga totalt i underhållsstödssystemet är kvinnor¹⁰, innebär det att kvinnor som gör umgängesavdrag är överrepresenterade i statistiken. De bidragsskyldiga kvinnorna förefaller ha ett mer frekvent umgänge med barnen än vad de bidragsskyldiga männen har. Det är ett mönster som stämmer väl överens med en tidigare undersökning av de bidragsskyldiga inom underhållsstödssystemet¹¹.

En enkätundersökning bland bidragsskyldiga föräldrar i Skåne 2002 visar att av männen i undersökningen är det 30 procent som saknar regelbunden kontakt (3 dagar eller mindre per månad) med barnen. Av de bidragsskyldiga kvinnorna är det 7 procent som saknar regelbunden kontakt.

Föräldrarna som gör umgängesavdrag i undersökningen är i genomsnitt 39 år gamla. Genomsnittsåldern är densamma både för män och för kvinnor. Däremot skiljer det mycket mellan könen när det gäller storleken på det återbetalningsbelopp som Försäkringskassan fastställt för de bidragsskyldiga föräldrarna.

¹⁰ Av bidragsskyldiga med återbetalningsbelopp 100–1 173 kronor 2003.

¹¹ Marcus Persson, *Underhållsstödet – familjepolitikens albatross*, 2002.

Tabell 5 Storleken på de bidragsskyldigas som gör umgängesavdrag återbetalningsbelopp 2003

Återbetalningsbelopp (kronor/månad)	Kvinnor		Män		Totalt	
	Antal	Andel	Antal	Andel	Antal	Andel
100–499	237	15 %	197	3 %	434	5 %
500–799	323	21 %	413	6 %	736	8 %
800–1 172	457	29 %	1 180	16 %	1 637	19 %
1 173	554	35 %	5 389	75 %	5 943	68 %
Totalt	1 571	100 %	7 179	100 %	8 750	100 %

Storleken på återbetalningsbeloppet är beroende dels av den bidragsskyldiges inkomst och dels det antal barn den bidragsskyldige är underhållsskyldig för. Tabellen visar att drygt två tredjedelar av de bidragsskyldiga som gjort umgängesavdrag har det maximala återbetalningsbeloppet 1 173 kronor per barn och månad. Bara drygt hälften (54 %) av alla bidragsskyldiga med återbetalningsbelopp mellan 100 kronor och 1 173 kronor har det maximala återbetalningsbeloppet. Det betyder att gruppen med maximalt återbetalningsbelopp är överrepresenterad bland bidragsskyldiga som gör umgängesavdrag.

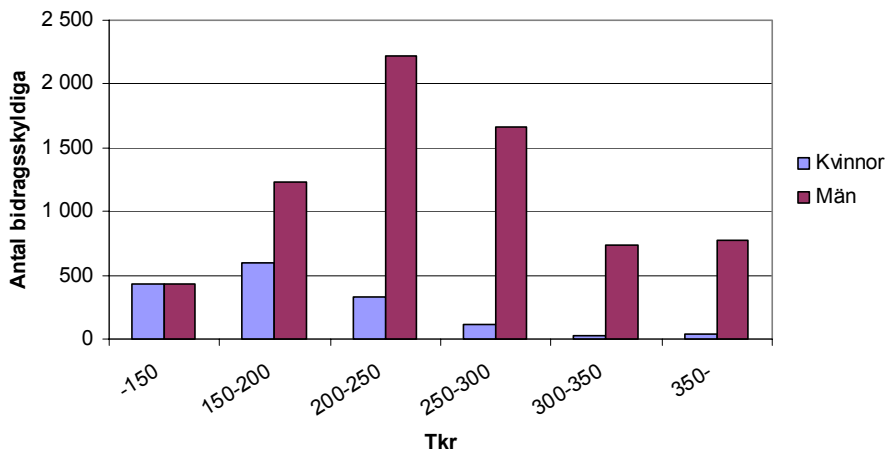
Det finns två möjliga förklaringar till den här överrepresentationen i statistiken. Antingen har de bidragsskyldiga med 1 173 kronor i återbetalningsbelopp ett mer frekvent umgänge med barnen än övriga bidragsskyldiga. Det kan i sin tur bero på att bidragsskyldiga med låga inkomster inte har råd att träffa barnen, kanske på grund av höga resekostnader. En annan förklaring kan vara att bidragsskyldiga med det högsta återbetalningsbeloppet får ett högre avdragsbelopp än övriga. Kanske anser många bidragsskyldiga att det inte är ”värt besväret” att ansöka om umgängesavdrag om beloppet understiger 29 kronor per dygn.

Skillnaden mellan män och kvinnor är stor. Bland kvinnorna har 65 procent ett återbetalningsbelopp under 1 173 kronor. Motsvarande siffra för männen är endast 25 procent. Orsaken till skillnaden är stora inkomstskillnader mellan könen. Mönstret är detsamma i underhållsstödet i stort. Generellt sett har bidragsskyldiga kvinnor betydligt lägre inkomster än bidragsskyldiga män.

De bidragsskyldigas inkomster

För att kunna göra umgängesavdrag måste den bidragsskyldige ha ett återbetalningsbelopp över 99 kronor per månad och barn. Det gör att den bidragsskyldige, med dagens regler för att räkna ut återbetalningsbeloppet, måste tjäna lite över 80 000 kronor per år för att kunna göra avdrag. Avdraget för en bidragsskyldig med ett återbetalningsbelopp på 100 kronor blir relativt litet (2,50 kronor per dygn), vilket kan vara en förklaring till att relativt få bidragsskyldiga med lägre inkomster gjorde avdrag under 2003.

Diagram 2 Antalet bidragsskyldiga som gjorde umgängesavdrag 2003 inom olika inkomstintervall, inkomståret 2001

Som nämndes ovan så är det stora skillnader mellan kvinnornas och männens inkomster. Männens dominerar stort i de högre inkomstintervallen, medan kvinnorna i större utsträckning återfinns i de lägre intervallen. Kvinnorna i undersökningen har en medelinkomst på 187 000 kronor medan männens medelinkomst uppgår till 259 000 kronor.

Det går att konstatera att merparten av de bidragsskyldiga som gjorde umgängesavdrag 2003 tjänade ganska bra inkomståret 2001.

De bidragsskyldigas skulder

När en bidragsskyldig förälder av någon anledning hamnar i skuld för återbetalningen av underhållsstöd kan umgänget med barnet bli lidande. En anledning till det är att föräldern bara får förbehålla sig pengar för sitt eget och familjens underhåll. Umgängesbarn räknas inte som familj i det här fallet. Hur mycket pengar föräldern ska få förbehålla sig, när Försäkringskassan beräknar anstånd eller när Kronofogdemyndigheten gör utmätning av lön, styrs av reglerna i utsökningsbalken¹². Någon hänsyn till att föräldern ska kunna umgås med sitt barn tas inte i utsökningsbalkens regler. Kostnaderna för umgänget får den bidragsskyldige ta från sitt eget förbehållsbelopp. Umgängesavdraget kan den bidragsskyldige tillgodoräkna sig först när umgänget har ägt rum i form av en avbetalning på skulden.

Av de 8 750 bidragsskyldiga som gjorde umgängesavdrag under 2003 hade 2 594 (30 %) skulder för återbetalningen av underhållsstöd. Av dem hade 1 706 skuld till Försäkringskassan och 888 till Kronofogdemyndigheten. Inom underhållsstödssystemet totalt har ungefär hälften av de bidragsskyldiga skulder. Bidragsskyldiga föräldrar med skuld är därmed underrepresenterade bland dem som gör umgängesavdrag. Det kanske förklaras av att de inte har råd med umgänget på grund av att de inte får förbehålla sig pengar till det.

Storleken på umgängesavdragen

Hur mycket pengar de bidragsskyldiga kunde dra av för sitt umgänge under 2003 varierar. Storleken på en bidragsskyldigs avdrag beror på:

- hur många dygn den bidragsskyldige gjort avdrag för under året
- hur stort umgängesavdraget är per dygn (beror i sin tur på storleken på återbetalningsbeloppet)
- hur många barn den bidragsskyldige gjort avdrag för.

Vissa av de bidragsskyldiga i undersökningen har ett omfattande umgänge som gränsar till växelvis boende, det vill säga att barnen bor halva tiden hos var och en av föräldrarna. En handfull av de bidrags-

---

¹² Utsökningsbalken, 7 kap. 4 och 5 §§.

skyldiga med flera barn gjorde avdrag för uppåt 10 000 kronor för hela 2003.

Tabell 6 Storleken på de bidragsskyldigas umgängesavdrag för 2003 totalt, antal bidragsskyldiga i olika intervall

Umgängesavdrag 2003	Antal bidragsskyldiga
<500 kr	2 502
500–999 kr	2 624
1 000–1 999 kr	2 123
2 000–2 999 kr	815
>3 000 kr	686
Totalt	8 750

Nästan 60 procent av de bidragsskyldiga har gjort avdrag som understiger 1 000 kronor för hela året. Här återfinns de som bara gjort något enstaka avdrag, ofta på sommaren. I genomsnitt har den här gruppen gjort avdrag för 22 dagar under året, fördelat på ett eller flera barn. Men här finns också ett antal föräldrar med ett lågt återbetalningsbelopp och ett omfattande umgänge. Trots det omfattande umgänget blir inte avdragsbeloppet högre än 1 000 kronor. Till exempel har en man i den här gruppen gjort avdrag för 110 dagar vardera för sina två barn. Då hans återbetalningsbelopp är 157 kronor per barn uppgår hans avdrag totalt till cirka 900 kronor för båda barnen.

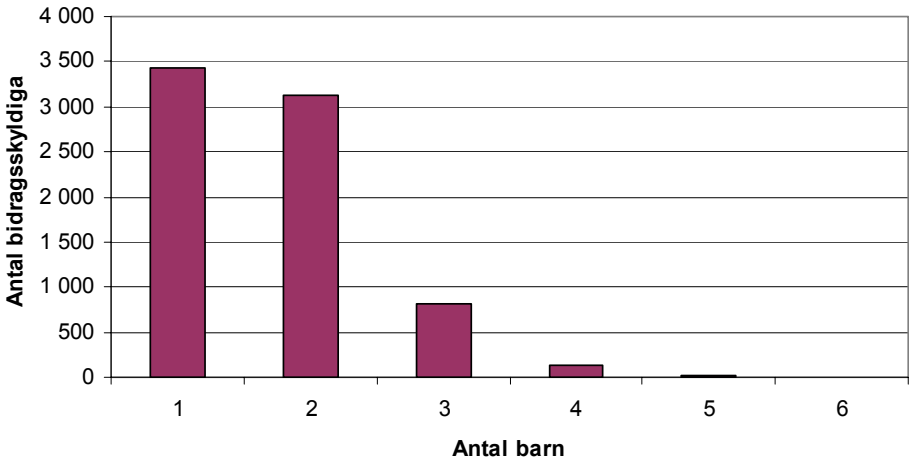
De föräldrar som gjort mer omfattande avdrag har vanligtvis ett mer kontinuerligt umgänge med sina barn som sträcker sig över större delar av året. I gruppen föräldrar som gjort avdrag för mer än 1 000 kronor är genomsnittet 83 dagars avdrag under året, fördelat på ett eller flera barn.

Umgängesföräldrarnas antal barn

Ju fler barn den bidragsskyldige är underhållsskyldig för, desto större är det ekonomiska incitamentet att göra umgängesavdrag. Utifrån det perspektivet borde umgängesföräldrar med flera barn vara överrepresenterade i den här kartläggningen, jämfört med de föräldrar som har ett barn. Diagrammet nedan visar att det är umgängesföräldrar med ett eller två barn som dominerar stort i kartläggningen. Hela 87 procent

av de bidragsskyldiga som gjorde umgängesavdrag under 2003 hade ett eller två barn med underhållsstöd.

Diagram 3 Antal barn som umgängesföräldern återbetalar underhållsstöd för¹³

En undersökning av bidragsskyldiga föräldrar inom underhållsstödet som gjordes 2001¹⁴ visar att av alla bidragsskyldiga med ett pågående ärende är 38 procent bidragsskyldiga för två barn eller fler. Av de bidragsskyldiga i den här kartläggningen är 55 procent bidragsskyldiga för två barn eller fler. Därmed kan det sägas att flerbarnsföräldrarna är överrepresenterade bland dem som gör umgängesavdrag jämfört med hela gruppen bidragsskyldiga. Samtidigt bör man vara försiktig i slutsatsen då den kartläggning jämförelsen bygger på är några år gammal.

¹³ Staplarna i diagram 3 omfattar totalt 7 549 bidragsskyldiga. Vid uttaget av dessa uppgifter var det bara tekniskt möjligt att se barnantalet för de här föräldrarna vid uttagstillfället, det vill säga i augusti 2004. Cirka 1 200 föräldrar hade då 0 barn med underhållsstöd, eftersom de antingen försvunnit helt ur systemet, bytt bidragsskyldig eller bytt till växelvis boende. Dessa föräldrar finns inte med i diagrammet.

¹⁴ *Underhållsstöd – bidragsskyldiga som är föremål för indrivning*, RFV Analyserar 2001:2.

Med relativt stor säkerhet går det ändå att slå fast att flerbarnsföräldrarna oftare gör umgängesavdrag än enbarnsföräldrarna. Det i sin tur betyder inte automatiskt att de har ett mer frekvent umgänge. Ju fler barn den bidragsskyldige har umgänge med, desto större är det ekonomiska incitamentet att ansöka om umgängesavdrag. Enbarnsföräldrarna kanske umgås lika mycket med sina barn, men utan att det ger avtryck i statistiken i form av umgängesavdrag.

Slutsatser och diskussion

Bara sex procent av de föräldrar som återbetalar underhållsstöd använder möjligheten att göra umgängesavdrag minst en gång under ett år. Så har varit fallet under 2002 och 2003. Inget tyder på att andelen varit större tidigare år. Vad beror det då på att inte fler föräldrar gör umgängesavdrag? Träffar de helt enkelt inte sina barn mer? Eller träffar de barnen mer än vad statistiken antyder? I så fall finns det andra förklaringar till den låga andelen föräldrar som gör umgängesavdrag.

För att ta reda på bakomliggande orsaker till att föräldrar gör eller inte gör umgängesavdrag skulle det behövas en kvalitativ studie med intervjuer. Någon sådan studie ingår inte i den här rapporten. Ett par olika enkätundersökningar på området har gjorts tidigare. Den ena är en undersökning av bidragsskyldiga i Skåne¹⁵ som refereras till i den här rapportens resultatkapitel. Den andra undersökningen är från 1997 och gjordes av Försäkringskassan i Stockholms län¹⁶.

Ekonomins betydelse för umgänget

I undersökningen av bidragsskyldiga i Skåne framkommer att ekonomin har stor betydelse för omfattningen av umgänget mellan barn och förälder. Hälften av de tillfrågade i undersökningen instämmer i påståendet att de inte har råd att göra roliga saker med sina barn. En slutsats som författaren av undersökningen drar är ”att särlevande föräldrar i underhållsstödssystemet vill träffa och umgås mer med sina barn, men att de ekonomiska medlen ofta saknas”.

Umgängesavdraget, som reglerna ser ut idag, minskar inte de ekonomiska hindren för umgänget med barnen som låginkomsttagarna har.

---

¹⁵ Marcus Persson, *Underhållsstödet – familjepolitikens albatross*, 2001.

¹⁶ Anita Sandberg och Maud Kjellholm, *Umgängesavdrag*, 1997.

De som har lägst inkomster har ett lågt återbetalningsbelopp eller inget återbetalningsbelopp alls. Det gör att de antingen kan göra väldigt blygsamma umgängesavdrag eller inga avdrag alls. Naturligtvis är det då svårt att ha ett omfattande umgänge med barnen, särskilt om det finns ett betydande geografiskt avstånd mellan förälder och barn. Då kan resekostnaderna bli ett hinder.

Det finns dock möjlighet för de här föräldrarna att få ekonomiskt bistånd från kommunen. Socialnämnden kan göra en behovsbedömning i varje enskilt fall om ekonomiskt bistånd för umgänge och umgängesresor. Hur vanligt det är med denna form av bistånd är inte kartlagt.

Den här rapporten visar att föräldrar med relativt bra inkomster oftare gör umgängesavdrag jämfört med föräldrar som tjänar sämre. Det skulle kunna ge stöd åt resonemanget ovan att föräldrar med låg inkomst inte har råd att träffa sina barn lika mycket. Samtidigt är det intressant att notera att en så stor del av kvinnorna som gör umgängesavdrag har låga inkomster. Uppenbarligen klarar många kvinnor av att ha ett frekvent umgänge med sina barn trots låga inkomster. Mamorna hittar, trots en dålig ekonomi, sätt att träffa barnen regelbundet.

Kanske spelar våra könsroller och förväntningar på vad en mamma och en pappa ska göra och vara för sina barn en stor roll här. Förväntningarna kan finnas både hos mamman själv och hos omgivningen. Även om attityder och förväntningar på föräldraskapet är på väg att ändras har en pappa inte samma förväntningar på sig att vara närvarande för sina barn som en mamma har.

Ekonomi förefaller ha stor betydelse för hur mycket föräldrar kan umgås med sina barn. Det viktiga är föräldrarnas totala ekonomi snarare än de umgängesavdrag föräldern gör. Avdragen handlar i normalfallet om relativt små belopp, som inte är avgörande för om föräldern ska kunna träffa sitt barn.

Föräldrars motiv att inte göra umgängesavdrag

Det är viktigt för ett barn att ha kontakt med båda sina föräldrar. Därför är det också viktigt att förbättra kunskapen om varför föräldrar inte

gör umgängesavdrag trots att de har rätt till det. Försäkringskassan i Stockholms län gjorde 1997 en enkätundersökning bland 200 bidrags-skyldiga föräldrar som inte gjort umgängesavdrag. De fick bland annat svara på frågan varför de inte gjort något avdrag.

Av de tillfrågade svarade 41 procent att de inte kände till möjligheten. 32 procent svarade att de ville undvika konflikter med vårdnadshavaren och 20 procent angav att avdraget var för litet som orsak. Övriga angav andra orsaker till att de inte gjort några umgängesavdrag.

Även om den här undersökningen är relativt gammal och gjordes innan bidragsförskottet blev underhållsstöd ger den intressant information. Studien visar att Försäkringskassans information till föräldrarna skulle kunna förbättras. Sedan 1997 har säkerligen mycket hänt med kommuniceringsbrev och informationsbroschyrer till föräldrarna. Men fortfarande finns det mycket att jobba med för Försäkringskassan när det gäller kundanpassad information. Kanske skulle en kunskapsundersökning bland dagens umgängesföräldrar ge ett liknande resultat som den som gjordes 1997.

Då kan det vara svårare att få de föräldrar som vill undvika konflikter med den andra föräldern att göra avdrag. Som umgängesavdraget ser ut idag så innebär det en omfördelning av pengar mellan föräldrarna. Ofta tjänar boföräldern mindre än umgängesföräldern vilket lätt kan leda till konflikter när umgängesavdraget kommer in i bilden.

Kan ändrade regler öka umgängesavdragen?

För att en förälder ska kunna göra umgängesavdrag krävs ett relativt omfattande umgänge. Som bakgrundskapitlet visade är det en ganska liten andel (uppskattningsvis 20–25 %) av umgängesföräldrarna som träffar sina barn så ofta så att de skulle kunna göra avdrag. Detta om man undantar de som har ett så regelbundet umgänge så att det klassas som växelvis boende.

Införandet av 6-dagarsregeln 1998 var tänkt att underlätta för föräldrar och barn att träffas ofta och i vardagsituationer. Med facit i hand går det att konstatera att effekten av regelförändringen mer eller mindre

uteblivit. Detta beror troligen på de nuvarande reglerna som kräver umgänge i tre dagar för att få ett helt umgängesdygn. Bara en femtedel av alla dagar med umgängesavdrag 2003 gjordes enligt 6-dagarsregeln och avdragen totalt har inte ökat sedan 1998. Att regeln skulle underlätta vardagskontakten mellan förälder och barn motsägs av att en stor majoritet av avdragen görs under semesterperioder.

En regel som gör det svårt att komma upp i tillräckligt antal dygns umgänge är den som säger att hämtnings- och lämningsdagen inte får tas med i beräkningen. Den här regeln är på väg att luckras upp och det ligger, när den här rapporten skrivs, ett lagförslag om att hämtnings- och lämningsdygn ska räknas som ett dygn. Om det förslaget går igenom skulle till exempel de som har sina barn torsdag till söndag varannan vecka kunna göra umgängesavdrag. Med dagens regler kommer dessa föräldrar upp i 4 dygns umgänge i månaden vilket inte ger rätt till avdrag. Om hämtnings- och lämningsdygnet räknas som ett dygn skulle ett sådant umgänge räknas som 6 dygn i månaden och ge rätt till avdrag.

Säsongsvariationen för umgängesavdragen indikerar att få föräldrar kan komma upp i ett, för umgängesavdrag, tillräckligt omfattande umgänge när det inte är semesterperiod. Kanske kommer avdragen att spridas ut jämnare över året om det ovannämnda lagförslaget går igenom i riksdagen.

En ökning av umgängesavdragen skulle i sin tur leda till mer administration för Försäkringskassan. Även om det mesta av handläggning och utskick av brev sker maskinellt innebär varje ärende en handläggningskostnad. Om det blir fler ärenden om umgängesavdrag skulle det leda till en minskad handläggningskostnad per ärende.

Barnets rätt till umgänge kan ytterligare stärkas

Rätten till umgängesavdrag och stöd till umgänget med barnets båda föräldrar är idag reglerat för de allra flesta barn i Sverige. Reglerna om umgängesavdrag finns både i föräldrabalken och i lagen om underhållsstöd. Socialtjänsten kan också ge ekonomiskt stöd till umgängeskostnader efter en prövning i det enskilda fallet.

En grupp barn vars rätt till umgänge inte underlättas av samhället är barn till föräldrar med skulder. Även om föräldrarnas skuld kan vara självförväldad så är det barnet som drabbas av samhällets indrivning av skulden. Den skuldsatta föräldern får inte förbehålla sig pengar för umgänget. Det kan få till följd att barnets umgänge med föräldern begränsas eller helt upphör eftersom föräldern inte har råd att träffa sitt barn. För att tydligare sätta barnets bästa i centrum skulle bestämmelserna vid beräkning av förbehållsbeloppet vid utmätning i lön kunna ändras. I förbehållet skulle umgängesföräldern kunna räkna med ett förutbestämt umgänge. Det här är en fråga som borde utredas vidare.

Resultatet i den här rapporten visar att det finns mer att göra från samhällets sida för att stimulera ett ökat umgänge. Ett sätt är att göra reglerna för umgängesavdrag mer flexibla. Vardagsumgänget stimuleras inte tillräckligt med de regler som finns idag. Parallellt med de regeländringar som är på gång i umgängesavdraget behöver samhället också gå ut med tydlig information till föräldrar om vilka rättigheter de har på det här området. Regelförbättringar spelar liten roll så länge en stor del av de berörda föräldrarna saknar kunskap om sina rättigheter.

Samtidigt tycks samhällets möjlighet att genom reglerna för umgängesavdraget stimulera till ett ökat umgänge vara starkt begränsad. Andra faktorer spelar större roll för att umgänge ska komma till stånd, till exempel geografiskt avstånd, boendestandard och föräldrarnas ekonomiska förutsättningar. Attityder till föräldraskapet förändras mot att fler umgängesföräldrar vill ha tätare kontakt med barnen efter en separation.

Att umgängesavdragen inom underhållsstödet minskat i volym sedan 1997 talar för att umgängesavdraget har en begränsad påverkan på umgängesfrekvensen. Samtidigt visar ju SCB:s undersökningar att umgängesfrekvensen ökat kraftigt under 1990-talet och början av 2000-talet.

Eftersom de flesta föräldrar som gör umgängesavdrag har relativt bra inkomster är det förmodligen inte umgängesavdragen som är avgörande för att umgänget ska komma till stånd. I de flesta fall hade säkerligen umgänget kommit till stånd även utan umgängesavdraget. Umgänges-

avdraget blir mer en bonus, eller ett sätt att fördela kostnaderna mellan föräldrar på ett rättvist sätt.

De föräldrar som i första hand skulle kunna tänkas utöka umgänget genom att de får göra umgängesavdrag är de föräldrar som tjänar sämre. Men eftersom dessa föräldrar inte är umgängesavdragets målgrupp blir förbättrad information och flexiblere regelsystem verkningslösa för den gruppens umgängesfrekvens. Här har kommunen en viktig uppgift när det gäller att ge stöd till umgänge mellan barn och föräldrar som saknar ekonomiska förutsättningar att träffas.

Ett annat sätt för samhället att stimulera till ökat umgänge kan vara att arbeta med att förändra attityder till föräldraskap och umgänge. Det går inte att nog betona vikten av att ett barn har regelbunden kontakt med båda sina föräldrar.

Litteraturförteckning

FN:s konvention om barnets rättigheter.

Persson Marcus, *Underhållsstödet – familjepolitikens albatross*, 2001, Malmö, Bokbox förlag.

Proposition 1978/79:12, *Underhåll till barn och frånskilda, m.m.*

Proposition 1997/98:7, *Vårdnad, boende och umgänge.*

RFV Analyserar 2001:2, *Underhållsstöd – bidragsskyldiga som är föremål för indrivning.*

Sandberg Anita och Kjellholm Maud, *Umgängesavdrag*, 1997, Försäkringskassan Stockholms län.

SFS 1949:381, *Föräldrabalk.*

SFS 1981:774, *Utsökningsbalk.*

SFS 1996:1030, *Lagen om underhållsstöd.*

SOU 1997:116, *Barnets Bästa i främsta rummet. FN:s konvention om barnets rättigheter i Sverige.*

Öberg Gunnar och Bente, *Vuxna skilsmässobarn berättar*, 2002, Stockholm, Bokförlaget Prisma.

Råd att umgås – en analys av umgängesavdrag inom underhållsstödet

Umgänget mellan barn och umgängesföräldrar har ökat de senaste åren. För umgängesföräldrar finns det möjlighet att göra avdrag på det underhåll de betalar för sitt barn. Umgängesavdraget innebär en omfördelning mellan föräldrarna då avdragsbeloppet dras från bo-förälderns underhållsstöd. Föräldrar som återbetalar underhållsstöd till Försäkringskassan kan anmäla umgängesavdrag dit.

Den här rapporten visar omfattningen av de umgängesavdrag som bidragsskyldiga föräldrar gjorde under år 2003. Studien går bland annat in på umgängesavdragens säsongsmönster och beskriver föräldrarna som gör avdrag utifrån deras kön, inkomst och antal barn. Här förs en diskussion om varför inte fler föräldrar gör umgängesavdrag och om det finns mer effektiva sätt för samhället att stimulera till ett ökat umgänge än genom reglerna för umgängesavdraget.